

Beginnen bij de bron

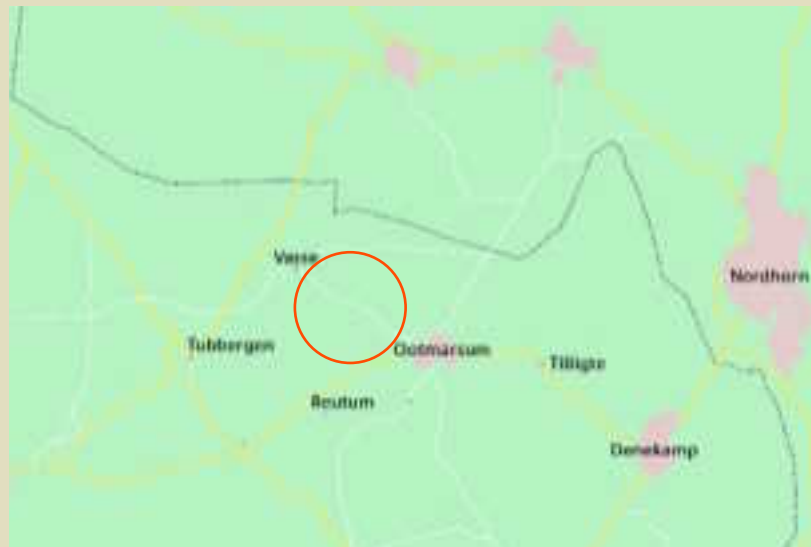
Springendal

Herstel van beekdal en watersysteem

Al in de oudheid werden bronnen beschouwd als mysterieuze plaatsen. Ze werden gezien als heilig, maar ook enigszins griezelig. Kwelgeesten zouden deze plekken, waar boven- en onderwereld elkaar ontmoeten, omringen. In het Springendal, een gebied dat zijn naam dankt aan zijn karakteristieke springen of bronnen, liggen bovendien de 7000 jaar oude grafheuvels van het Vasser grafveld. Het schijnt dat er nog altijd witte wieven rondspoken... Lange tijd waren de bronnen van het Springendal onzichtbaar. Verdwenen leken ze. Sinds enkele jaren echter welt het water hier weer op, zoals het dat voorheen eeuwenlang heeft gedaan.

het gebied

[04]

Springendal en Springendalse Beek

In Noordoost-Twente, tussen Vasse en Ootmarsum, ligt het Springendal. Een natuurgebied van ruim 300 hectare, dat zo'n 150.000 jaar geleden is ontstaan bovenop een stuwwalcomplex. Van oudsher komen in het Springendal veel bronnen voor, die uitlopen in bronbeken. Bronbeken ontstaan bij een permanente aanvoer van grond- of kwelwater dat geleidelijk wordt afgevoerd. De belangrijkste bronbeek van dit gebied is de Springendalse Beek. In een beekdalbiotoop ontstaan doorgaans bronbossen, met elzen en wilgen. Plaatselijk komt in het Springendal nog oorspronkelijk bronbos voor.

In de tweede helft van de twintigste eeuw leek veel van het originele landschap in het Springendal voorgoed te zijn verdwenen. Vanaf de jaren vijftig werden grote delen ingezet voor landbouw. Oneffenheden werden geëgaliseerd, velden werden gedraineerd om het grondwaterpeil te verlagen. Door die ingrepen veranderde het landschap, dat het juist moest hebben van een hoog grondwaterpeil en enig hoogteverschil, sterk van karakter. Begin jaren negentig leek het Springendal in weinig meer op het gebied dat zo'n lange geschiedenis had.

De Strengen

Op historische kaarten is te zien dat de oorsprong van de Springendalse Beek ligt in het gebied de Strengen, een veld van zo'n 10 hectare groot op de waterscheiding van de Regge en de Dinkel. Van oudsher was de Strengen een belangrijk voedingsgebied voor het hele Springendal. Het hemelwater dat hier viel, welde later weer uit de bronnen naar boven. In de jaren vijftig van de twintigste eeuw is de Strengen veranderd in grasland. De bronnen van de beek verdwenen toen. In de jaren zeventig is het veld omgezet naar een maïsakker. Drains en ontwateringssloten voerden hemel- en grondwater af naar de Springendalse Beek. Die kreeg zo veel meer water te verwerken dan voorheen. Er was geen sprake meer van een trage, gestage afvoer van water: de bodem van de beek is in de loop der jaren enkele meters uitgesleten. De oevers dreigden op een zeker moment zelfs in te storten. Uiteindelijk kwam de beek zó veel dieper te liggen dat in het omliggende gebied stukken grond zijn verdroogd en verzuurd. De oorspronkelijke bronbosvegetatie, óók afhankelijk van een permanente aanvoer en een geleidelijke afvoer van grondwater, heeft in deze periode flink te lijden gehad.

Terug naar de bron

Wie het Springendal en zijn landschappelijke kwaliteiten wil herstellen, moet – hoe kan het ook anders – terug naar de bron. In 1996 kreeg Staatsbosbeheer daarvoor een prachtkans: de organisatie kon de Strengen aankopen, op dat moment nog een maïsakker van formaat. Het brongebied van de Springendalse Beek kon nu weer in de natuurlijke staat teruggebracht worden. En er kon een begin worden gemaakt met een meer geleidelijke afvoer van water.

Het belang van overleg met omwonende landbouwers was direct duidelijk. Want als Staatsbosbeheer bijvoorbeeld sloten zou dempen waarop zij afwaterden, zouden ze direct in de problemen komen. Na veel praten werden de partijen het eens: Staatsbosbeheer kon het grondwaterpeil flink laten stijgen in de Strengen, maar om de boeren tegemoet te komen werden er twee ondiepe drains ingegraven om het hemelwater af te voeren.

Staatsbosbeheer heeft vervolgens een aantal maatregelen genomen om de akker voedselarmer te maken. Uiteindelijk is deze gedeeltelijk afgegraven en sinds 1998 komt in dit gebied het bronwater weer spontaan omhoog. Inmiddels zijn complete natuurlijke watersystemen in miniatuur te zien, van bron tot delta. Stroompjes vervlechten zich en de naam ‘de Strengen’ wordt weer eer aangedaan.

Natuurlijk herstel

Ook de Springendalse Beek keert terug naar haar oorspronkelijke staat. Van alle ingrepen die in de loop der tijd bedacht zijn om de afvoer van water door de beek te vertragen, is één van de eenvoudigste tegelijk de meest succesvolle: in de beek zijn dammetjes van een paar keien hoog gebouwd. Daardoor vertraagt de stroom en wordt de uitgesleten bodem van de beek op een natuurlijke

manier verhoogd. Doordat de afvoer van water langzamer gaat, blijven ook de bronnen van de beek permanent nat. Een en ander maakt dat de bronbossen in het Springendal zich eveneens herstellen: water kabbelt weer tussen de elzen en op de grond komt weer het voor bronbossen kenmerkende paarbladig goudveil voor. Verder zijn in dit gebied de zeer zeldzame klimopwaterranonkel en het getande vlotgras teruggekeerd, evenals het beekstaartjesmos, bronkruid en holpijp, maar ook veldrus en drijvend fonteinkruid. Al in 1999 waren ook bijzondere beestjes zoals de kokerjuffer, enkele bijzondere soorten platwormen en de beekprik weer te vinden in en om de Springendalse Beek.

Hoeve Springendal

Midden in het Springendal, in Hezingen, ligt Hoeve Springendal. De bewoners hebben in 1996 zelf het initiatief genomen om een bijdrage te leveren aan het herstel van de natuur in dit gebied: een groot stuk van hun landbouwgrond werd omgevormd tot nieuwe natuur. Dit particuliere initiatief sloot perfect aan op de bestaande Springendal-plannen. De herinrichting van Hoeve Springendal is een succes geworden – en dat vooral dankzij de inzet en het enthousiasme van de beheerders, de familie Brunninkhuis. De maatregelen die de bewoners van Hoeve Springendal hebben genomen, gaan ver: van de 26 hectare die bij de hoeve horen, zijn er tien omgevormd naar nieuwe natuur. Geëgaliseerde gronden zijn afgegraven, een sloot is gedempt, er zijn ondiepe greppels aangelegd om het regenwater af te voeren, de loop van een beek op het terrein en ook de beekbodem is hersteld, veel stukken grond zijn natter en drassiger dan voorheen. Ook in de vegetatie is ingegrepen: langs de beek krijgen spontaan opschietende wilgen en elzen een kans. Zes koeien en drie paarden begrazen de nieuwe

De herstelde Springendalse Beek, op de achtergrond Hoeve Springendal >

< Kwelwater komt op diverse plaatsen omhoog

<< Gele lis

< Groene kikker

natuur, die daardoor schraler wordt. Het resultaat van deze en andere maatregelen: het schrale en natte grasland herstelt zich en ook de voorheen gekanaliseerde beek hervindt haar oude, meanderende loop. Verwacht wordt dat oude plantensoorten als goudveil, dotterbloem en orchideeën terug zullen keren.

Springendal en de Ecologische Hoofdstructuur

Het grote herstelproject Springendal is gefinancierd door de provincie Overijssel, het ministerie van LNV (via de subsidie-regeling Overlevingsplan Bos en Natuur, OBN 1995) en Staatsbos-

beheer. Bij de planvorming was ook het Waterschap Regge en Dinkel betrokken. Springendal is een OBN-voorbeeldproject: de opgedane ervaringen worden benut voor het schrijven van een handleiding voor herstel van bronbeken en broekbossen. Het Springendal is een kerngebied in de Ecologische Hoofdstructuur.

Bewoners weten het beste hoe het er vroeger heeft uitgezien

Traditioneel

'Hoeve Springendal is sinds de zeventiende eeuw in handen van onze familie. We telen hier granen als rogge, haver, gerst en tarwe – voornamelijk voor de veevoederindustrie. Maar de belangrijkste inkomstenbron is de camping. Onze gasten zijn over het algemeen echte natuurliefhebbers die hier komen voor de rustige omgeving. Mijn agrarische bedrijfsvoering is ook op onze gasten aangepast. Zo maai ik al jarenlang nog een aantal hectares rogge op traditionele

wijze. In november dorsen we die met een aantal vaste gasten met een traditionele dorsmachine. Ook het malen en mengen van het veevoer doe ik met traditionele machines. En verder is het hele boerenbedrijf vrij toegankelijk voor de mensen. Ze helpen ook vaak mee met het voeren van de beesten, dat vinden ze prachtig. Het recreatieve gedeelte van ons bedrijf bestaat al zo'n veertig jaar. In de loop der tijd werd steeds duidelijker dat het agrarisch gedeelte van ons bedrijf geen toekomst had. Ons melkquotum was te

klein en uitbreidingsmogelijkheden midden in een natuurgebied zijn er niet. Toen er subsidiepotjes voor natuurontwikkeling vrijkwamen, ontstond het idee om een deel van ons terrein om te zetten in natuur.'

Hele heisa

'De provincie en Staatsbosbeheer, onze buurman in het Springendal, waren meteen enthousiast. Zelf had ik er ook veel zin in. Ik wist hoe het vroeger hier was en vond het leuk om mee te helpen

die oude staat terug te krijgen. Als bewoner en gebruiker van het gebied weet je toch het beste hoe het er vroeger heeft uitgezien. Daar kan de provincie echt niet tegenop. Gelukkig kregen we van hen wel veel hulp want écht: je weet niet waar je aan begint. De papierwinkel die erbij kwam kijken! Bestemmingsplan, subsidieaanvragen – de hele heisa krijg je over je heen. We hebben zelfs wel eens tegen elkaar gezegd: als we er nu weer voor stonden, denk ik niet dat we het nog eens zouden doen. Van de andere kant: het is wel prachtig geworden! Het beekdal is uitgegraven en er is een kikkerpoel gekomen. Zoveel kikkers als er afgelopen jaar al in die poel zaten, dat had ik in geen dertig jaar meer gehoord. In een deel van het gebied zoekt

het water weer gewoon zijn eigen weg en op sommige plekken zie je het gewoon de grond uitkomen. De plantensoorten die nu voorkomen zijn voor een deel tijdelijk, zoals bijvoorbeeld de koekoeksbloem. Als de grond straks verder verschaald is, zie je weer andere soorten. Bijvoorbeeld orchideeën, die zullen hier vast terugkomen.'

Genieten

'We hebben goed contact met Staatsbosbeheer, ook al hebben zij formeel weinig met dit particuliere initiatief te maken. Ze zijn onze burens en ik vraag regelmatig hoe ik bepaalde dingen het beste kan aanpakken. En zij komen weer langs om te kijken welke plantjes er inmiddels staan. Ook de campinggasten genieten van de

nieuwe natuur. Het gebied is voor hen vrij toegankelijk. De mensen hier in de omgeving staan redelijk neutraal tegenover het project. In het begin waren er nog die bang waren dat er meer lawaai zou komen of dat zaden van de akkerdistel over zouden waaien naar hun weilanden. Dat blijkt mee te vallen. Toch zijn er niet veel andere boeren met vergelijkbare plannen. Men kijkt een beetje de kat uit de boom. En het blijft ook een kwestie van smaak. Ook voor boeren geldt: je vindt natuur mooi of niet. Sommigen spuiten alles plat, terwijl anderen heel bewust kijken of er nog nesten van weidevogels zijn voordat ze gaan maaien.'